

др Љиљана РУДИЋ-ДИМИЋ
директор, ЈАА – Ауторска агенција за Србију а.д.

ИНТЕРНЕТ, ЕЛЕКТРОНСКА ТРГОВИНА И ОДГОВОРНОСТ ИНТЕРНЕТ СЕРВИС ПРОВАЈДЕРА

Резиме

Дуго је важила заблуда да су ауторска дела која се саопштавају јавношћу иштем Интернетта слободна за коришћење, дакле у јавном домену, и да могу бити коришћена од свих без дозволе носиоца права. Свако дело квалификовано као ауторско, ужива ауторскојравну или сроднојравну заштитиу, небитно од околности да ли је јавно објављено на материјалној или нематеријалној подлози, као што је Интернет. У сваком случају, мора се изражити дозвола за коришћење дела пре отпочињања коришћења (осим у законом предвиђеним изузецима), односно илатити накнада за коришћење.

Провајдери Интернет услуга традиционално нису део ланца интелектуалне својине. Међутим, равни режими САД и ЕУ, прецизирају одговорности ИСП – Интернет сервис провајдера, у случајевима када су исти обавештени о садржају који је предмет повреде ауторској односно некој сродној права или другој права интелектуалне својине, и који по законом утврђеној процедури треба да онемогуће ириситиу таквим садржајима на мрежи.

Кључне речи: доступности јавности „on-line“ односно „on-demand“, Интернет сервис провајдер, средство доставе крајњем кориснику, нотификације којом се тврди да је дошло до повреде права, невидљиви дигитални описивач садржаја, дигитално управљање правима, дигитални идентификатори.

I Интернет и развој „дигиталног“ друштва

1. Утицај нових технологија

Дигиталне технологије битно утичу на концепт интелектуалне својине, а посебно ауторског и сродних права, и мењају неке од ранијих института битних за ову област као што су „јавност“ у најширем смислу речи; „доступност јавности“; „саопштавање јавности“; „истовремено од- носно одложено саопштавање јавности“; давање лиценци за коришћење у електронском формату; „револуција“ у домену електронског изда- ваштва; просторна ограничења лиценце коришћења везана за „транс- националну“ природу Интернета и др.

Битно је такође истаћи да:

- нови видови коришћења садржаја стварају и нове економске могућности;
- чине не мали изазов постојећим правним и економским си- стемима везано за ванграничну природу и брзину коришћења где традиционални контролни механизми не могу бити ефи- касни;
- прихваћене културне норме и стандарди воде новом степену глобалне повезаности;
- битно врше утицај на културни идентите и диверзитет земаља и појединаца;
- еволутивно утучу на систем ауторскоправне и сродноправне заштите појашњење постојећих и увођење нових права у „вир- туелном свету“, као што је и потреба за новим мерама техно- лошке заштите и др;
- економски и културни значај ауторске заштите никада није био већи у контексту последњих технолошких иновација.

Десило се да су се дела интелектуалне својине дигитализовала, поступком смањења текста, визуелних слика и звука на компјутерски читљиве бинарне кодове ‘0’ и ‘1’, груписаних у битове,¹ који путују кроз виртуелну мрежу, и потенцијално омогућавају трансфер интелектуалне својине посредством интернета.²

Дигитална технологија омогућава пренос и коришћење заштићеног ауторскоправног материјала у дигиталној форми посредством интерак-

1 *Bits and Bytes.*

2 У радио и веб индустрији интернет радио је само од 2001 године до данас повећао број својих корисника за 749%. Извор: *The MeasureCast Internet Radio Listening Index™*, доступно на: <http://www.measurecast.com>).

тивних мрежа, а као најбоља илустрација масовности промета може послужити пример да само у САД, удео индустрија заснованих на ауторском праву износи 5.24% друштвеног производа.³

Могућност комуникације са јавности (саопштавање јавности), подразумева велики број активности, између осталог нови концепт операције која дело чини доступно јавности са места другог него је место иницијалне комуникације, посебно путем кабловске, сателитске и интернет трансмисије. Данас комуникација са јавности равноправно укључује и подразумева и идеју о доступности „on-line“ односно „on-demand“, што знача на такав начин да јој појединци могу приступити са места и у време које они индивидуално одаберу (Интернет коришћење).

У домену сродних права нови стандарди дају могућност правне заштите онима који омогућавају да се интелектуална креација дисеминира јавности, а једно од највиталнијих је право произвођача емисије да дозволи или забрани реемитовање, бележење на подлогу односно репродукцију свога преноса. Неке земље става су да додатна заштита подразумева и случајеве где је емисионо предузеће овлашћено да остварује заштиту у односу на дистрибуцију на/са своје територије сигнала који носи заштићени програм рутом кроз сателит, од стране дистрибутера којем сигнал није био иницијално намењен, на који начин је установљен правни термин „пиратерије сателитског сигнала“.⁴

2. Да ли се слободно могу користити дела објављена на Интернету?

Раније општа а данас спорадична заблуда јесте мишљење да ауторска дела која се објављују на Интернету јесу у јавном домену (слободна за коришћење), и да могу бити широко коришћена од свих без дозволе носиоца права. У прилог овој тврдњи је и концепт трајног одрицања од истицања имовинског захтева за коришћење својих еклузивних права, који је утемељење имао у покрету „Copy left“, проф. др *Lawrence Lessig*,⁵ насталог крајем 20. и почетком 21. века у САД.

Свако дело које се одликује оригиналношћу у одређеном домену људске креативности, стваралаштва и науке, без изузетка ужива ауторскоправну заштиту или сродноправну заштиту, небитно од околности

3 Извор: Intellectual Property Alliance (IIPA) IIPA Report by Stephen Siwek, Economists Incorporated, Copyright Industries in the U.S.

4 Конвенција о дистрибуцији сигнала за пренос програма преко сателита (*Brussels Convention Relating to the Distribution of Programme – Carrying Signals Transmitted by Satellite*, Brussels, 1974).

5 Dr Lawrence Lessig, professor of Law at Stanford Law School, USA, Creative Commons.

да ли су јавно објављена на материјалној или нематеријалној подлози, као што је Интернет. У највећем броју случајева (осим у законом предвиђеним изузецима), мора се тражити дозвола за коришћење дела пре односно истовремено (изузетно после) отпочињања коришћења.

Преведено на језик привредног промета, дозвола за коришћење по принципу искључиве или пак неискључиве лиценце, потребна је када/ако се привредно друштво инволвира у издавање или маркетингање ауторских дела, преноса, рачунарских програма, веб дизајна и др. који постају доступни посредством Интернет веб страница.

Ако је привредно друштво директно инволвирано у тзв. индустрије ауторског права „*Copyright Industries*“ креирање, издавање, снимање, умножавање, дистрибуцију или продају дела заштићених ауторским правом или сродним правом, битно је утврдити да ли су ова права правилно вреднована, лиценцирана и спроведена у правном промету. Увелико се у промету јављају: публикације компанија, брошуре, веб странице, ТВ или новински огласи, маркетинг видео клипови, сви они јесу и могу бити предмет ауторскоправне заштите.

3. Неовлашћено коришћење ауторских дела путем Интернета – изазови у детекцији „пирата“

Преко 10% светске популације данас је „*on line*“, дакле преко 600 милиона активних корисника Интернета, са потпуном просторном дисперзијом.⁶

Чињенице које погодују неовлашћеном коришћењу путем мреже јесу и:

1. *Интернет анонимности* – неовлашћени корисници најчешће користе само Интернет надимке у комуникацији;
2. *одељци за њокриће (bounce box)* – конвертују праву у скривену и фиктивну Интернет адресу, при чему дају пут (*rout*) кориснику на интернету до скривене локације даваоца услуге;
3. *комуникационе групе по позиву са ограниченим присуством* – (*secure internet relay chat, invite – only chat room*);
4. *осићуране веб странице* путем лозинке, верификације Интернет протокола, нестандартним конекцијама (*FTP site security*), и др.

Директна интеракција ауторског и сродних права и економије једног друштва јесте у томе да приход може настати и оплодити се из културе, односно да је ауторскоправна заштита есенцијална у осигурању

6 *Nua Internet Surveys*, доступно на: <http://www.nua.com/surveys>.

враћања инвестиција које правна лица и предузећа улажу у индустрије културних производа, а сам промет уведен у легалне тржишне токове.

II Електронска трговина

1. Развој Интернета за потребе електронске трговине (*eCommerce*)

1986, прва компанија која је извршила своју економску операцију преко Интернета, била је компанија која се бави разменом марки, „*International Stamp Exchange*“. Сама електронска трговина одвила се преко „*electronic commerce*“ телекс терминала и персоналних рачунара. Тек 1996. године настао је термин *eCommerce*.⁷

2. Облици електронске трговине

1. B2B (*business to business*) – од правног ентитета ка другом правном ентитету;
2. B2C (*business to consumers*) – од правног ентитета ка потрошачу;
3. P2P (*peer to peer, person to person*) – непосредан, директни контакт и трансакција између корисника.

Електронска трговина даље има своје појавне облике:

1. *Indirect electronic commerce* – све акције се предузимају преко Интернета, реклама, преговори, закључење уговора и трансфер новца, али се производи достављају у реалној а не виртуалној форми;
2. *Direct electronic commerce* – где се све, па и сам производ доставља и конзумира преко дигиталне мреже.

Рапидан је пораст пиратерије на мрежи, а начини да се иста смањи јесу између осталих:

1. јачање свести путем едукације јавности о значају и комерцијалним одликама интелектуалне својине, утицају на локалне и глобалне економије;
2. пропагирање и даље усавршавање технологија за одвраћање од пиратерије;

⁷ Прва значајна технологија која је омогућавала сигурност и приватност финансијских трансакција путем Интернета, користећи технике енкриптовања била је *Secure Socket Layer protocol (SSL)*, развијен од стране компаније *Netscape Communication*.

3. подршка легислативи – доношењу закона као што су нпр. *DMCA, Broadcasting Flag* – невидљиви дигитални описивач садржаја који даје сигнал пријемном уређају да је програм односно садржај „ношен“ сигналом заштићен од недозвољене даље дистрибуције.

Дигитални индентификатори DRM су најчешће издвојени у две функционалне области:

- Идентификација и опис интелектуалне својине, права која се односе на дело и лица која су инволвирана у њихову креацију и администрацију (*digital rights management*);
- (техничко) спровођење и рестрикције у коришћењу (*digital management of rights* – дигитално управљање правима).

Систем контроле путем ограниченог приступа садржају „*Access control system*“ омогућава да корисници приступе садржају, најчешће путем неке врсте приступне шифре. Али када се једном оствари приступ садржају даља заштита не постоји.

„*Copy protection system*“ одређен је да сигнализује и одреди могућност прављења копија, или серије копија везано за „*usage information*“ или информације о коришћењу. Заштита се дакле односи на контролу коришћења заштићеног садржаја.

Потпун систем управљања правима интелектуалне својине, покрива све информације о правима и електронско администрирање правима, понекад укључује и уговорне и личне информације, како би дао потпуну базу података о ланцу управљања правима.

III Одговорност Интернет сервис провајдера

1. Појам

a) Телекомуникациони посредници – *Telecommunications Intermediaries*

Провајдери мреже традиционално нису потпадали у ланац интелектуалне својине. Напротив дигиталне технологије провајдери мреже, ушли су у систем провајдера интернет услуга, у свему засновани на тржишном, комерцијалном принципу.

Провајдери услуга на мрежи умногоме су били заинтересовани за утврђивање потенцијалне одговорности за повреду права на садржај на мрежи коју они администрирају – имајући у виду да су традиционални

носиоци телекомуникација, били ослобођени од одговорности која се односи на емисију пиратског садржаја.

Међутим правни режими САД и ЕУ, предвиђају ограничену одговорност ИСП – Интернет сервис провајдера, у случајевима када су исти обавештени о садржају који је предмет повреде права, и који потом прекидају или онемогућавају приступ истим садржајима на мрежи.

б) Одговорности сервис провајдера на мрежи OSP – Online Service Provider

Да би се извршила достава садржаја, техничка природа самог медијума (технологије) подразумева настанак мултипликованих, случајних копија.⁸

Да ли је оправдано увођење секундарне одговорности Интернет сервис провајдера, за начињене повреде од стране других физичких односно правних лица?

Циљеви установљења одговорности сервис провајдера на мрежи јесу:

- у додатној артикулацији права и обавеза па самим тим и сигурности статуса сервис провајдера;
- одвраћање од потенцијалних спорова;
- очувања могућности сервис провајдера да сарађује са носиоцима права у борби против итнернет пиратерије и повреде права.

САД закони одговорност сервис провајдера условљавају тиме да:

1. провајдер мора бити регистрован у складу са домицилним законом;
2. мора примењивати одредбу о укидању претплате корисницима услуга који понове повреду права;
3. доприносом стандардним технолошким мерама које су резултат добровољног, отвореног и индустријског стандарда.

2. Случајеви искључења одговорности

Када је сервис провајдер ослобођен од обавезе обештећења везане за повреду ауторског права:

1. Пуко усмеравање „*mere conduit*“ – случај када сервис провајдер само врши усмеравање или рутирање материјала које пред-

⁸ *Incidental Copies*, које су настају случајно (невољно) у процесу преноса садржаја.

- ставља повреду, укључујући и копије које су настале аутоматски;
2. Системске копије „*system caching*“ – случај кад сервис провајдер аутоматски ствара и задржава копије материјала (Интернет привремени фајлови);
 3. Услуге домаћина „*hosting*“ случај када сервис провајдер без економске надокнаде обезбеђује приступ материјалу које је предмет повреде, а који је послат у његов систем од стране корисника, све док сервис провајдер нема сазнања да се ради о пиратизованом садржају, нити има информације о настанку повреде, нити обавештење о повреди од стране носиоца права;
 4. Алати за претраживање „*search tools and hyperlinks*“ случај када сервис провајдер, стави на располагање оруђе за приступ информацијама, линк, или директоријум, који омогућавају приступ материјала који је пиратизован, а при томе нема сазнања о околностима да се ради о пиратском садржају, нити о околностима настанка повреде или нотификацију од стране носиоца права.

3. Специфичност ауторског права

Културна политика има улогу да помири интересе аутора/креатора, носиоца сродног права, и општег интереса и потребе друштва за културним креацијама и њиховој широј доступности, дистрибуцији и сл.

Интелектуална својина, као облик личне, нематеријалне својине, даје свом носиоцу гаму ексклузивних права, али и право да се другима дозволи односно забрани чињење везано за њихово право.

Са друге стране, јавља се „класично право својине“ купца на материјализованом примерку ауторског дела односно примерку предмета сродног права, које не подразумева стицање ауторског односно сродног права, већ искључиво право располагања датим примерком (књига, видео снимак). Исто дакле, не искључује нити негира ауторско право (морално и материјално) аутора, коаутора односно носиоца ауторског односно сродних права, јер куповином трајног снимка преноса неке културне манифестације нисмо добили дозволу за прераду и адаптацију дела, нови аранжман, нити цитирање преко законом дозвољеног минимума као ни право да преведемо дело и даље га дистрибуирамо у комерцијалне сврхе и сл.

Исто право се не исцрпљује куповином примерака дела на тржишту јер примерак књиге јесте „средство доставе крајњем кориснику“ или

mean of delivery, и не представља конзумацију самог права (нпр. један дигитални или компакт диск могу садржати више права).

4. Јурисдикција и закон који се примењује

Концепт Интернета у свему је нарушио искључиво територијалну природу ауторског односно сродних права, односно најшире, права интелектуалне својине, које без резерви одликује територијални карактер.

Интернет је мултијурисдикционалан а повреда права интелектуалне својине требало би да буде лоцирана за место где носилац права подноси тужбу (најчешће место повреде права, или пак пословног седишта даваоца услуге на Интернету).

5. Систем дигиталог управљања правима у аудио-визуелном сектору (*DRM Services for Audio-Visual*)

Светски најреномиранији носиоци права на дугометражним филмовима покренули су услуге емитовања филмова на захтев корисника Интернет мреже (*On-Demand Movie Services*), а дигитално управљање правима је витални део ове пословне стратегије и односа према потенцијалним корисницима.⁹ Услуга дозвољава кориснику да плати за пријем садржаја својом кредитном картицом и тако буде у могућности да похрани садржај филма у свој хард диск (сваки филм је пропраћен DRM технологијом, као што је она која постоји у програму *Microsoft's Windows Media Player*)

Када се једном похрани у персонални рачунар, филм је у фактичком власништву корисника за период од 30 дана, а ако се фајл не користи у овом периоду, ово право истиче. Једном када се филмски фајл активира, одбројава се аутоматски период од 24 часа када филмски фајл постаје немогућ за даље гледање (*unusable*).

a) Развој технологије (*Ripping Technology*)

„*Ripping*“ је термин који се учестало користи да опише процесе екстраковања дигиталног садржаја (посебно аудио и видео) са CD, DVD на медиј корисника, као што је хард диск персоналног рачунара.

Развој ове технологије повезан је са напретком MP3, компресованим форматима (*MPEG-1, layer 3 Standard*), који омогућавају да корис-

9 2002. године, лансиран је линк за филмове тзв. MovieLink, као заједнички подухват филмских студија MGM, Paramount Pictures, Sony Pictures Entertainment, Universal Studios и Warner Bros. Studios. Услуга је лансирана 2002. године само за резиденте САД.

ник ствара компресоване високо квалитетне записе аудио или видео на свој хард диск или дигитални медији.

б) Директно дељење докумената и зајуса (*Peer-to-Peer File Sharing*)

Прва мрежа за дељење фајлова од стране великог броја Интернет корисника била је *Napster*, маја 1999. Компаније је пружала услугу којом су корисници имали могућност да похрањују (*download*) софтверски програм који им је омогућавао да размењују музику и музичке фајлове са другим корисницима бесплатно.¹⁰

6. Решења у САД – прва земља која је законом регулисала одговорност Интернет сервис провајдера

У 2001. години само у САД продато је хардвера за видеоигре и софтвера у укупној суми од 9.4 билиона САД долара. У овој земљи, заштита DRM технологија била је деликатно питање баланса између уговора у приватном сектору (лиценирање употребе) и законодавне активности владе.

а) DMCA

Акт о ауторском праву у дигиталном добу (DMCA, *Digital Millennium Copyright Act*, Pub. L. no. 105-304, октобар 1998), подељен је у пет области:

1. имплементација WIPO WCT и WIPO WPPT уговора (1998);
2. одредбе о ограничењима и одговорности са повреду ауторског права за време интернет конекције (одговорност сервис провајдера);
3. акт о изузецима везаним за чињење копија компјутерског програма за потребе одржавања и поправке система;
4. разне одредбе (везане углавном за рад Завода за ауторско право, програма образовања на даљину, права публицитетна на

10 Компанија *Napster* се суочиола са правним питањима која су се односила на околност да су корисници његових услуга размењивали фајлове са ауторскоправним садржајима без дозвола оригинарних носиоца ових права. (уследиле су тужбе од стране музичких продуцената и произвођача фонограма које су довеле до банкротства компаније чија су постројења продата софтверској компанији *Roxio*).

Kazaa, *Morpheus* и *StreamCast* су компаније које својим корисницима дају софтверске услуге везане за *peer-to-peer* дељење фајлова, и тренутн осе смастра да је преко 2.6 билиона музичких фајлова похрањено илегално сваког месеца путем ове услуге.

ефемерне снимке али и питања вебемитовања звучних записа путем Интернета, као и система колективне одговорности и обавеза у смислу преноса права на филмском делу);

5. акт о новим видовима заштите дизајна трупa брода.

б) Одредбе везане за сиречаванје заобилажења технолошких мера заштите (Anti-Circumvention Provisions)

DMCA забрањује акте заобилажења (радњи и производа односно услуга), у *ресјекију* како забране контроле приступа тако и контроле садржаја¹¹ технолошких мера за заштиту садржаја.

DMCA забрањује акте и радње које се односе на заобилажење система ауторскоправне заштите (односно заобилажење система технолошких мера) виталних за питања неовлашћеног коришћења путем Интернета.

DMCA забрањује лицу да предузме радње које се односе на заобилажење технолошких мера усмерених на ефектну контролу приступа делу, чак и у случајевима када се исте радње предузимају из разлога који су законити и дозвољени законом о ауторском праву ове земље.

DMCA забрањује производњу, продају, нуђење јавности или трговину било које технологије, производа, услуга, опреме, компоненти или њихових делова које су иницијално дизајниране или произведене са циљем заобилажења технолошке мере заштите.

Да би биле забрањене опрема и средства, морају да задовоље три критеријума:

- да су примарно дизајниране или произведене за потребе заобилажења технолошких мера заштите ефективне контроле приступа делу;
- да имају само ограничен комерцијални ефекат или коришћења која су другачија од заобилажења технолошких мера заштите; или
- да су нуђени од стране лица које има сазнање да ће исте бити коришћене у циљу заобилажења технолошких мера заштите.

DMCA, такође обезбеђује и прописује процедуру која се односи на обавештавање сервис провајдера о околности да се на сајту налази пиратско дело односно неовлашћени садржај односно садржај којим су повређена туђа права интелектуалне својине, као и начинима скидања истог са сајта.

¹¹ „Access Control“ и „Copyright Control“.

Ljiljana RUDIĆ-DIMIĆ, PhD
Director, JAA – Serbian Authors Agency

INTERNET, ELECTRONIC COMMERCE AND RESPONSIBILITY OF INTERNET SERVICE PROVIDERS

Summary

Common misconception for some time was that authors works being available to the public by means of Internet, can be treated as works in the public domain (free for use), regardless the consent of the authors or right holders. Each copyright protected work or the subject of the related rights protection, is protected regardless the means of delivery or the question of their material or non material carrier Internet). In each and every case, consent of the author, right holder is needed before the start of the public or commercial use of the work (with few legal restrictions).

Internet service providers, traditionally are not the part of the intellectual property chain protection. Still, legal systems of USA and EU, give limited possibility for the liability of ISP – namely for the cases when ISP is informed about the infringed (pirated) material posted on the web page they administer, being considered as the infringement of copyright, or related rights or some other scope of intellectual property, and in which case ISP is obliged, in accordance with the law procedures, unable users to log to these infringed materials.

Key words: *available to the public by the “on-line” or “on-demand” means, ISP – Internet Service Provider, mean of delivery to the final user, notice and take down procedures, digital markers of the content brought on-line “Broadcasting flag”, digital management of rights.*